

הרב יהודה זולדן

מתוך הספר: ללקוט שושנים- לזכרה של הגב' שושנה קינד ז"ל, הוצאת המשפחה
תשס"ז, עמ' 227-235

מחנך כמנהיג- עזרא ונחמיה כדגם

כיצד משנים עמדות אצל תלמידים? כיצד מרוממים ומלהיבים תלמידים לעשייה ולשותפות כשהם מגלים אדישות וחוסר אכפתיות לענין? מהם הנתונים הנדרשים ליצירת אוירה אחרת, חיובית וחינונית?

על מנת להשיב על שאלות אילו, נעזר באישיותם ובמעשיהם של עזרא ונחמיה ממנהיגי בית שני. מנהיגים העם, הם אמנם אינם מחנכים בכיתה ובבית ספר, אך עם זאת ניתן ללמוד ממעשיהם ומפעולותיהם גם לתחום החינוך. נקודת המוצא היא שכל מחנך הוא גם מנהיג. מנהיגותו, הובלתו את התהליך, היא מעשה החינוך. לא אמירות תיאורטיות מופשטות, אלא יישום מעשי, כשהמחנך עומד בראש הענין, מוביל ומנהיג.

המאמר בנוי באופן הבא: כל פרק מתמקד בפעילות מסויימת של עזרא ונחמיה, ובסוף כל פרק נמצא את המסקנות הנלמדות למחנך- מנהיג.

א. רקע היסטורי

לאחר שבעים שנות גלות עם חורבן בית ראשון, שב עם ישראל לארצו (עזרא א). הרוב אמנם נשארו בבבל, אך גרעין המונה קרוב לחמישים אלף איש, עלה ארצה והתיישב בירושלים וסביבותיה (עזרא ב). לאחר קשיים מרובים, עלה בידם לבנות את בית המקדש בהנהגתם של יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, וזרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה (עזרא ג- ו). כשנה לאחר בנין הבית, עולה עזרא ארצה, הוא משמש ככהן גדול, ועיקר עיסוקו הוא: "לדרוש את תורת ה' ולעשות, וללמד בישראל חוק ומשפט" (עזרא ז, י). נחמיה ששימש שר המשקים אצל המלך, עולה לארץ לאחר שלוש עשרה שנה, ומצטרף למנהיגותו של עזרא (נחמיה א).

הרקע לעליית נחמיה היא משלחת שבאה אליו מארץ ישראל, ובפיהם תיאור מצבם הקשה של היהודים היושבים בירושלים, ושל ירושלים עצמה: "הנשאים אשר נשארו מן השבי שם במדינה ברעה גדולה ובחרפה, וחומת ירושלים מפורצת ושעריה נצתו באש" (נחמיה א, ג). בית המקדש נמצא בליבה של החומה השרופה והשבורה של בית ראשון! למציאות זו שתי משמעויות: קיומית, ורוחנית. קיומית- היהודים היושבים בה נתונים לביזה ולחרפה מצד הגוים הסובבים אותם. החומה שאמורה לשמש כמגן בטחון ליושבים בתוכה אינה ממלאת ייעודה. "הנשאים אשר נשארו מן השבי שם במדינה ברעה גדולה ובחרפה", בנוסף לכך, לחומת ירושלים יש ערך בפני עצמה, לא רק כמגן בטחוני. "לפנים מן החומה מקודש מהם שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני" (משנה כלים א, ח). היא שלב ונדבך בקדושת הארץ וירושלים.

משמעות הדבר הוא שעברו לפחות ארבע עשרה שנה מאז שבית המקדש השני נבנה אך אין בכוחם וביכולתם לבנות את החומה, ובכך הם פגועים גם מבחינה בטחונית. המצב הבטחוני הרע משפיע גם על המצב הרוחני והמורלי, והם נמצאים בתוך איזה שהוא מעגל שהם לא מצליחים לצאת ממנו. עזרא אמנם נמצא איתם אך הוא איש רוח – כהן גדול, ומלמד תורה ועושה משפט, וכפי

הנראה גם הוא לא הצליח לשנות את המצב. נחמיה מבקש רשות מהמלך לעלות לארץ, ומיד עם בואו הוא מארגן את היהודים ובתוך חמישים ושנים יום, חומת ירושלים עומדת על מקומה (נחמיה ו, טו). כיצד נחמיה מצליח לשנות תוך זמן קצר כל כך, את המציאות? כיצד הוא הצליח לרתום את כולם להיות שותפים עימו בבנין? איך תוך פרק זמן קצר כל כך השתנה מצבם של היהודים יושבי ירושלים?

ב. דוגמא אישית, עמידה בראש

כשנחמיה שומע את אשר נעשה בירושלים, תגובתו היא: "ויהי כשמעי את הדברים האלה ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים" (נחמיה א, ד). נחמיה מפנים את הבשורה הקשה, והוא רואה בזה אסון גדול שקשה לו להשתחרר ממנו במשך ימים רבים. הוא בוכה ומתאבל, והענין מציק לו, מעכיר את רוחו, ולא נותן לו מנוחה. הוא מוטרד ממצבם של אחיו, וממצבה של ירושלים. נחמיה רוצה לפעול, אך הוא צריך להשתחרר מתפקידו כשר המשקים, תפקיד מכובד וחשוב ביותר באותם ימים. האנשים הקרובים ביותר למלך, הנאמנים ביותר, אילו שלא חושדים בהם לעולם שיפגעו במלך, הם אילו שמשמשים בתפקידים אילו. במשך ארבעה חודשים, מחודש כסלו בו הגיעה אליו המשלחת מירושלים (נחמיה א, א), עד חודש ניסן (נחמיה ב, א), הוא לא יודע את נפשו. הוא מוטרד והדברים ניכרים על פניו, למרות שכלפי חוץ, כלפי המלך אותו הוא ממשיך לשרת, הוא מנסה להסתיר את זאת. תחושתו של נחמיה היא שהוא אף מצליח בכך: "ואשא את היין ואתנה למלך ולא הייתי רע לפניו" (שם). אך האמת היא שהוא איננו מצליח בזאת. המלך שם לב שמשוה לא כשורה עם נחמיה, משהן מטריד אותו: "ויאמר לי המלך מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה, אין זה כי אם רע לבי" (שם ב). זאת לא מחלה פיזית, זהו משהו נפשי. משהו מציק לך. "ידמה שאמר לו זה על צד האהבה כאלו יאמר הנה זה הרוע בפנים הוא מהפעלות נפשי ובלי ספק אתה דואג על דבר מה ולזה ירעו פניך"¹. או אז מודה נחמיה שאכן כן: "המלך לעולם יחיה" (שם ד). המלך קלע במדויק למצבו, למה שעובר עליו. אכן אין מדובר על מחלה פיזית. משהו אחר הוא זה שטורד ומציק: "מדוע לא ירעו פני אשר העיר בית קברות אבותי חרבה ושעריה אכלו באש" (שם). יצא המרצע מן השק. מצבה של ירושלים, של עם ישראל הוא זה שמטריד, הוא זה שאיננו נותן מנוחה כבר כמה חודשים.

המלך משתכנע ומשחרר אותו מתפקידו, ולא רק זאת אלא נענה לבקשתו של נחמיה לקבל עצים לבנין חומת ירושלים. "אשר יתן לי עצים לקרות את שערי הבירה אשר לבית ולחומת העיר ולבית אשר אבוא אליו, ויתן לי המלך כיד אלוקי הטובה עלי" (שם ח). נחמיה מגיע לארץ בתחילת חודש אב,² ואינו מבזבז זמן. לאחר שלושה ימים הוא יוצא בלילה לסייר לאורך חומתה השרופה והפרוצה של ירושלים. הוא ממעט לשתף בתכנוניו את הכהנים והסגנים והמנהיגים שנמצאים כבר שנים רבות בירושלים, ולסיור הוא לוקח מעט אנשים, כנראה

¹ כך פירש הרלב"ג. אמנם רש"י ומצודות מפרשים שרוע לב כונתו שהמלך חשד שנחמיה רוצה להמיתו.

² אם חומת ירושלים הסתיימה בכ"ה באלול לאחר חמישים ושנים יום (נחמיה ו, טו), וזאת לאחר שלושה ימי מנוחה בירושלים (נחמיה ב, יא), מכאן שנחמיה הגיע בא' באב. האיזור לעלות לארץ ניתן לנחמיה בחודש ניסן, והוא מגיע בחודש אב. הדרך עצמה איננה לוקחת ארבעה חודשים. יתכן שבמשך תקופה זו עסק נחמיה בהתארגנויות שונות. נעיר עוד שגם עזרא יוצא לדרך בחודש ניסן, ומגיע ארצה בחודש אב (עזרא ז, ט).

כאלה שיכולים להדריך ולהראות לו. הסיור נועד להכיר את השטח, ואת הבעיות הכרוכות בבנין החומה. עם סיום הסיור הוא מכנס את המנהיגים ואת כל היהודים:

ואומר להם: אתם רואים הרעה אשר אנחנו בה, אשר ירושלים חרבה ושעריה נצתו באש, לכו ונבנה את חומת ירושלים ולא נהייה עוד חרפה. ואגיד להם את יד אלוקי אשר היא טובה עלי, ואף דברי המלך אשר אמר לי, ויאמרו נקום ובנינו ויחזקו ידיהם לטובה (נחמיה ב, יז- יח).

"אשר אנחנו בה"- נחמיה, שנמצא בקושי ימים אחדים בירושלים, משתף עצמו בצרת הכלל. "נבנה ולא נהייה", אנחנו ולא אתם, נבנה ולא תבנו, נהיה ולא תהיו. תמיד בלשון רבים. אני חלק מכם. אתם הם אלה שאמנם סובלים פיזית כבר מספר שנים מכך שחומת ירושלים פרוצה אך הצרה היא צרת הכלל. בנינה של חומת ירושלים, היא ענין של כולם, לא רק למי שגר בתוכה. העולה החדש שזה עתה הגיע ארצה, הופך להיות חלק מכולם. הוא איננו מתנשא עליהם, אלא בא מהם. נחמיה מדגיש את הפן שלהם "הרעה אשר אנחנו בה", אך מציין גם את העובדה שירושלים ללא חומה, דבר חמור כשלעצמו מבלי שום קשר למצבם הבטחוני של יושבי העיר. לחומת ירושלים יש ערך עצמי, לא רק כמגן בטחוני.

לעיתים מי שחי במציאות מסוימת והתרגל אליה, קשה לו לשנות אותה או להחליף ממנה. החומה הפרוצה והשרופה נמצאת ככה כבר מספר שנים. לא ידוע אם היו נסיונות לשקמה ולבנותה במשך השנים הללו, אך הנה הגיע עולה חדש ארצה וכבר מצליח להלהיב את כולם לענין. "ויאמרו נקום ובנינו". נחמיה בנחישותו, ברצינותו, ובזריזותו, מצליח להלהיב ולשתף את כולם בענין, למרות שבמשך שנים, לא נעשה דבר בענין, על אף שהוא הפריע והציק. הכל שותפים בהתלהבות גדולה בבניה. הכהנים, הלויים הישראלים ואף הנתינים, כולם בונים. הפסוקים מפרטים את שמותיהם של ראשי הקבוצות, ואת הקטע בחומה אותה הם בונים (נחמיה ג, א - לב). משפחות שלמות בונות, ולעיתים אף בנות המשפחה (שם יב). ברשימת הבונים ניתן למצוא גם כאלה שלא גרים בירושלים. אנשים מיריחו (נחמיה ג, ב), מתקוע (שם ה, כז), מגבעון (שם ז) מזנוח (שם יג), ועוד. "ויהי לב לעם לעשות" (נחמיה ג, לח).

מחנך - מנהיג, זהו תפקיד סביב השעון. עשרים וארבע שעות ביממה. המחשבות, השאיפות, הרצונות, כיצד לשפר לקדם ולתקן, כיצד לסייע לרומם ולהוביל, ממלאות את המחנך - המנהיג. גם אם הוא ינסה להסתיר את מחשבותיו וטרדותיו, לא יוכל. הם תופסות אותו לאורך כל הזמן. המחנך-המנהיג חי ונשאב בכל אישיותו, לענין אותו הוא צריך לפתור ולהוביל. הוא חי את הענין, ללא גבול והפסקה. הוא אוכל וישן והוא עושה פעולות קיומיות אחרות, אך עולמו בתלמידיו, בכיתה, בבית ספר. כשמגיע העת לפעול ולעשות, הוא לא עושה זאת כפקודה מלמעלה, אלא מתוך שותפות - כולנו, ביחד.³ בכך הוא מצליח לרתום את כולם לעשייה וליצירה. כל אחד יודע את תפקידו ומוכן לתרום את חלקו במטלה.

ג. מסירות נפש לצרכי הכלל

³ כדוגמת משה שאומר ליהושע: "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק" (שמות יז, ט), ופירש רש"י: "לי ולך, השהו לו, מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך". באופן דומה פירש הרמב"ן את דברי משה "ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה" (שמות כד, יד): "והנה צוה שישבו הזקנים ואהרן וחור מושב ביד כמשה על שרי האלפים והמאות עד שובו, כי ידע שיתעכב בהר. ואמר "לנו", דרך כבוד לתלמיד, כאשר אמר בחר לנו אנשים (לעיל יז ט). וזה פירוש נכון".

הבניה נתקלה בקשיים רבים. אויבי ישראל ניסו להפריע לבניה, ולא הצליחו. תחילה הם לעגו וביזו את הבונים ואף טענו שבנית החומה היא מרידה במלך. נחמיה השיב להם תשובה ברורה וחדה, שנשמעה גם באזני היהודים הבונים :

ואשיב אתם דבר ואומר להם: אלוהי השמים הוא יצליח לנו, ואנחנו עבדיו נקום ובנינו, ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים (נחמיה ב, כ)

אמונה גדולה בה' בדרך בה הם פועלים, ושוב בלשון רבים: אנחנו נקום ובנינו, ומענה ברור באשר למעמדם של הגוים בירושלים. היהודים יושבי ירושלים פחדו במשך כל השנים מהגוים שסביבותיהם, והנה כאן נשמעת אמירה צלולה ומלאה בטחון: אין לכם – הגוים, חלק בירושלים. סוף סוף מי שהוא אומר לגוים המציקים דברים ברורים, את מה שכולם חושבים ומרגישים, ושלא היה להם את כוחות הנפש לומר במשך כל אותם שנים. נחמיה מאמין בכוחם של הציבור להרים את המטלה, ומקרין את זאת להם. נוסך בהם תחושת בטחון. הגוים המפריעים שמים לב להתלהבות ולשותפות הגדולה של כל העם בבנין החומה, והם מנסים בכל זאת להפריע, להחליש ולרפות ידים.

ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה ויחר לו ויכעס הרבה וילעג על היהודים. ויאמר לפני אחיו וחיל שומרון ויאמר: מה היהודים האמללים עושים, היעזבו להם? היזבחו? היכלו ביום? היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות? וטוביה העמוני אצלו ויאמר: גם אשר הם בונים, אם יעלה שועל ופרץ את חומת אבניהם (נחמיה ד, לג – לה).

מחד הפתעה על הנחישות והעוצמה שמגלים היהודים, ומאידך לעג גדול. היהודים האומללים, וכי הם חושבים שאנו ניתן להם לבנות? האם זו חומה שתוכל להחזיק מעמד, שועל קטן וחלש שיעבור במקום יפיל את החומה.

הלעג והעלבונות לא עוזרים, ובנית החומה נמשכת. הם מתכננים לבא ולהרוס את חומת ירושלים הנבנית. נחמיה מארגן שמירה סביב לחומה. המטלה על העם גדלה. ביום בונים, ובלילה שומרים "והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה" (נחמיה ה, טז). זה לא קל. בנוסף למתח הנפשי מפני האויבים המציקים, ובנוסף לעבודה הפיזית הקשה בבניית החומה, יש צורך גם לשמור ולהגן על המקום.

אלא שלאחר זמן מה, מתחילים להתגלות סימני יאוש וחולשה. "ויאמר יהודה כשל כח הסבל" (נחמיה ד, ד). ושוב מופיע נחמיה המעודד, התומך, והמעורר את העם בחשיבות הענין:

וארא ואקום ואומר אל החורים ואל הסגנים ואל יתר העם: אל תיראו מפניהם, את ה' הגדול והנורא זכרו. והלחמו על אחיכם בניכם ובנותיכם נשיכם ובתיכם. (נחמיה ד, ח)

נחמיה נוהג ככהן משוח מלחמה לפני היציאה למלחמה:

שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם, אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלוקיכם ההולך עמכם לכם עם אויביכם להושיע אתכם (דברים כ, ג-ד).

אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו וגו' אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות אל תיראו מפני הגפת תריסין ושפעת הקלגסין אל תחפזו מקול קרנות אל תערצו מפני קול צווחות כי ה' אלהיכם ההולך עמכם הן באין בנצחוננו של בשר ודם ואתם באים בנצחוננו של מקום (משנה סוטה פרק ח, א).

לא לפחוד מהאויבים. להאמין ולבטוח בה'. עם זאת הוא גם מזכיר להם שהמלחמה היא על הבית הפרטי. הכהן הגדול לא היה מציין את הצד האישי הפרטי במלחמה, את עובדת היות המלחמה על הבית, האשה הילדים של כל אחד. לא רק זאת. ההדרכה היא, שבעת מלחמה מגמת הלוחם היא לתרום ולעשות כל שביכולתו לצרכי הכלל, ובמנותק ממצבו האישי, כדברי הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ז הלכה טו :

ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו **ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה**, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם, וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך.

יתכן שנחמיה הרגיש צורך להזכיר את הצד האישי, וזאת בשל התחושה שהמהפכה שעברה על העם תוך מספר ימים, היתה מהירה וחדה. במשך שנים הם לא האמינו בעצמם וביכולתם לנסות ולשנות משהו, במצבם הבטחוני בארץ. הם היו נתונים ללעג ולחרפה וחיו בתחושה של ללא מוצא. והנה, תוך זמן קצר מאד הם שותפים בהתלהבות עצומה בבניית החומה. הכל עוזבים את בתיהם ונרתמים לענין. הם לא הספיקו להבין ולהפנים שמעבר לצורך הקיומי להגן על תושבי ירושלים, יש ערך עצמי בבנייתה של חומת ירושלים. המניע הדומיננטי יותר הוא הרצון להיחלץ מהמצב האישי הרע שהם היו בו. אשר על כן הוא מזכיר להם שהמלחמה היא על הבית, ושלא יחלשו יפלו. המציאות העומדת בפניהם היא להתקיים או לחדול, ועליהם להכריע. מהאחרים ביקש נחמיה "איש ונערו ילינו בתוך ירושלים" (נחמיה ה, טז), אך הוא אישית מעלה את הרף, ומוסר את נפשו לגמרי לענין: "ואין אני ואחי ונערי ואנשי המשמר אשר אחרי אין אנחנו פושטים בגדינו איש שלחו המים". (נחמיה ה, יז). הוא והקרובים אליו, לא פושטים את בגדיהם. במשך כל הזמן הם בכוננות. עובדים במשך היום, ובלילה "אין איש ממנו פושט בגדיו לשכב או לרחוץ אותם במים" (רש"י שם). או: "זולתי איש שצריך הרחיצה והטהרה הוא לבדו היה פושט בגדיו" (אבן עזרא שם).

אויבי ישראל קולטים באיזה שהוא שלב, שהנסיונות לרפות את ידי העם לא יצליחו, וזאת מאחר שיש מי שמחזק את רוחם וכוחם כל הזמן. האסטרטגיה שלהם משתנה. הפתרון הוא לחסל את נחמיה, להתנקש בחייו, וממילא תתפורר הלכידות של העם. הם יוזמים פגישה עם נחמיה, והם מגייסים גם נביאי שקר שיחלשו את נחמיה, אך ללא הועיל. נחמיה לא מתפתה להזמנותיהם ולאחר חמישים ושנים יום קשים ומורכבים, עומדת חומת ירושלים על תילה. גם האויבים נאלצו להודות בכך: "ויהי כאשר שמעו כל אויבינו ויראו כל הגוים אשר סביבותינו ויפלן מאד בעיניהם, וידעו כי מאת ה' אלוקינו נעשתה המלאכה הזאת" (נחמיה ו, טז).

מנהיג - מחנך זוקף את הקומה, הוא אומר אמירה ברורה, לא מפחד לומר את האמת הפנימית שלו כלפי המפריעים והמעכבים, ובמיוחד לאזני השומעים שמתחזקים ומתרוממים מהמצב הנחות והירוד בו הם היו. אמירה ברורה וחדה, העמדת הדברים במקומם. גם כשמתגלים סימני

חולשה ורפיון, יש צורך להמשיך ולחזק, לתמוך ולעודד, להאמין בכח וביכולת של התלמידים, ולהזכיר את המטרה לשמה פועלים. לא לתת לגורמים המפריעים לנצח. המנהיג נותן דוגמה אישית, ומציב רף גבוה יותר ממה שכולם עושים.

ד. אמונה ותפילה

כל פעולותיו של נחמיה מונעות מכחה של תפילה ואמונה. עוד כשבאה אליו המשלחת לשושיב הבריה, ולאחר שהוא שמע על מצבה של ירושלים ויושביה, תגובתו היא: "ישבתי ואבכה ואתאבלה ימים, ואהי צם ומתפלל לפני אלוהי השמים" (נחמיה א, ד-יא). תפילתו היא בקשת סליחה ותשובה על חטאי בית ישראל, ומאידך תזכורת על ההבטחה האלוקית להשיב את ישראל לארץ. "אם יהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצם והבאותים אל המקום אשר בחרתי לשכן שמי שם...אנא ה' תהי נא אזנך קשבת אל תפילת עבדיך החפצים ליראה את שמך" (נחמיה א, ט-יא).

נחמיה מודע לכך שעליו להשתחרר מתפקידו כשר המשקים אם הוא מעונין לעלות לארץ, ולכן מסיים את תפילתו בבקשה לעכשו: "והצליחה נא לעבדך היום ותנהו לרחמים לפני האיש הזה", והוא מציין בסוף אותו הפסוק: "ואני הייתי משקה למלך" (נחמיה א, יא).

כאמור לעיל נחמיה הסתובב עם הענין מספר חודשים עד שהמלך פנה אליו ושאלו לדבר המטריד אותו. "ויאמר לי המלך על מה זה אתה מבקש, ואתפלל אל אלוהי השמים. ואמר למלך אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך, אשר תשלחני אל יהודה עיר קברות אבותי ואבננה" (נחמיה ב, ה). בין שאלת המלך ובין תשובתו של נחמיה, הוא נושא תפילה לה'. "ואתפלל - עד שלא השיב אמריו התפלל לה' תפלה קצרה בעמדו לפני המלך והתפלה היה שימשוך עליו חסד לפני המלך" (מצודות דוד שם). או פרשנות אחרת. הבקשה היתה אמנם מהמלך אך היה בה צד של תפילה שה' יענה לבקשתו "בתשובה שהשיב אל המלך היה בליבו הדיבור אל ה' בדרך תפילה" (מלבי"ם שם). ואכן המלך נענה לבקשתו, ונחמיה רואה בזה השגחת ה'. "ויתן לי המלך כיד אלוקי הטובה עלי" (שם ח).

גם שנחמיה מגיע ארצה, הוא פועל מכח הבנתו מה רצון ה'. שם שמים שגור על פיו לאורך כל פעולותיו. אמנם בסיור הראשון "ולא הגדתי לאדם מה אלוקי נותן אל לבי" (שם יב), אך לאחר שנחמיה מגבש את תוכניותיו הוא מכנס את הכהנים החורים והסגנים ומלהיב אותם לדבר, ואז: "ואגיד להם את יד אלוקי אשר היא טובה עלי" (שם יח). כך עונה נחמיה לאויבים המלעיגים: "אלוקי השמים הוא יצליח לנו" (שם כ), והוא פונה בתפילה לה': "שמע אלוקינו כי היינו בוזת והשב את חרפתם אל ראשם ותנם לביזה בארץ שביה" (נחמיה ג, לו). נחמיה גם מצביע על כך שה' הפר את עצתם (שם ד, ט), ואכן לבסוף משנשלמה החומה, הודו הגוים המציקים: "כי מאת אלוקינו נעשתה המלאכה הזאת" (נחמיה ו, טז).

המחנך – המנהיג, נוסך בלב חניכיו תקוה ואמונה. התפילה היא ביטוי לכך שהכל נתון ביד ה', ועלינו לעשות את ההשתדלות הנכונה על מנת לממש ולהגשים את רצון ה'. היא גם ביטוי לכך שגם אם בשלב מסוים יש קושי ולא ברור איך נחלצים ממנו, יד ה' תוביל את הדברים בדרך הרצויה.

מעשה של מחנך – מנהיג משפיע לדורות. כך כתב הראי"ה קוק, חזון הגאולה עמ' ל:

המית לבבו (=של נחמיה) על חומת ירושלים המפורצת ותפילתו אל ה', ומסירות הנפש של הבונים, התיקונים בחיי הכלל בקיבוץ הזעיר, שם ה' תחבולת המכשולים, השלמת החומה, אסיפת העם בהתקרבות אל התורה, חיזוק העם להושיב את ירושלים וברכתם

למתנדבים לשבת בה. כל אלה נוקבים ויורדים במעמקי לבבות לדורות, שיש זיק חבת
ירושלים ואהבת ארץ הקדש בלתי נכבה מלב האומה לעולמי עולמים.